

**Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξ Αποστάσεως Α.Π.Θ.
«Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία και Πολιτισμός»**

**ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΒΑΣΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ**

A. Οργάνωση μελέτης

Κατά τη διάρκεια της μελέτης για τη σύνταξη της εργασίας, οργανώνουμε το υλικό μας (πληροφορίες, βιβλιογραφικές παραπομπές, επιχειρήματα, σκέψεις) κατά τρόπο ώστε να μπορούμε εύκολα να ανατρέξουμε (συνήθως κρατούμε σημειώσεις σε χειρόγραφα ή ηλεκτρονικά δελτία). Η επιλογή της βιβλιογραφίας μας συνιστά τη πρώτη κρίσιμη παράμετρο: δεν «αλιεύουμε» από άγνωστους διαδικτυακούς ή μη-επιστημονικούς χώρους, επιλέγουμε τα θεωρητικά, μεθοδολογικά μας εργαλεία και προσπαθούμε να χαρτογραφήσουμε τη συζήτηση γύρω από το αντικείμενο μελέτης μας με τον πληρέστερο τρόπο. Αυτό μας βοηθά να τοποθετηθούμε με την εργασία μας κατά τρόπο δόκιμο και κριτικό στον επιστημονικό διάλογο.

B. Γενικά για τη συγγραφή

Ορισμένες βασικές αρχές για την εκπόνηση επιστημονικής εργασίας είναι καταρχάς η συγκρότηση των ερωτημάτων, δηλαδή αυτό που συνιστά το θέμα της εργασίας μας. Δεν αρκεί να επιλέξουμε έναν ή δύο συγγραφείς ή έργα, που μοιράζονται κοινά θεματικά, υφολογικά ή άλλα στοιχεία: λ.χ. η παρουσία της πόλης στους συγγραφείς «χ» και «ψ». Η εργασία μας οφείλει να οργανωθεί γύρω από συγκεκριμένα ερωτήματα σε σχέση με τον θεματικό αυτό άξονα ώστε να υπερβούμε το περιγραφικό επίπεδο. Ερωτήματα όπως «γιατί η πόλη», «γιατί στους ‘χ’ και ‘ψ’», «τι επίκοινο μοιράζονται και πού διαφέρουν», «ποια άλλα θεματικά στοιχεία συλλειτουργούν με αυτό της πόλης» (λ.χ. ομολογη λειτουργία της περιγραφής της πόλης με το ψυχικό τοπίο των ηρώων ή με το πολιτικό τοπίο η σύνδεση με τη μορφή του flâneur), «ποιες ποιητικές, αισθητικές και ιδεολογικές παράμετροι καθορίζουν τις συγγραφικές επιλογές» κ.ο.κ. μας βοηθούν να ορίσουμε το «θέμα μας» και την αντίστοιχη «μεταγλώσσα» (=θεωρητικός λόγος επί των προκειμένων μας και των μεθοδολογικών ή άλλων προϋποθέσεων μας) που θα μετέλθουμε. Με βάση όλα αυτά μπορεί να οργανωθεί το διάγραμμα περιεχομένων της εργασίας.

Το ύφος

Ένα στοιχείο που καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το συγγραφικό μας ύφος είναι η επιλογή του ως τι και σε ποιον απευθυνόμαστε.

- αποφύγετε τη χρήση του α΄ ενικού προσώπου και εκφράσεις που υπογραμμίζουν την υποκειμενικότητα των κρίσεων που διατυπώνετε (λ.χ. ‘κατά την προσωπική μου γνώμη’ ή ‘η αίσθησή μου είναι ότι...’).
- προσπαθήστε να τηρείτε το ίδιο πρόσωπο, όταν αναφέρεστε σε κάτι με τρόπο γενικό (λ.χ. ‘θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι...’ ή ‘θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι...’)

- προσπαθήστε να είστε αναλυτικοί και να ορίζετε με συντομία και σαφήνεια τους όρους που χρησιμοποιείτε. Μην προϋποθέτετε ότι απευθύνεστε μόνο στον διδάσκοντα επόπτη ή γενικά σε κάποιον που, θεωρητικά, γνωρίζει περισσότερα (λ.χ., αν στην πραγμάτευσή σας για την Ν. Κριτική χρειάζεται να αναφερθείτε στην έννοια της «αμφισημίας», παραθέστε στο κείμενό σας έναν σύντομο ορισμό).
- αποφύγετε τον μακροπερίοδο λόγο και ελέγχετε αν η στίξη σας βοηθά τον αναγνώστη στην κατανόηση. Συμβουλευτείτε ένα εγχειρίδιο συντακτικού για τη χρήση των σημείων στίξης. Συχνά σκεφτόμαστε και γράφουμε με τη ροή του προφορικού λόγου, κάτι τέτοιο όμως δυσχεραίνει εξαιρετικά τον αναγνώστη μας.
- αποφύγετε τη χρήση εξεζητημένου ή λογοτεχνίζοντος ύφους και επίσης την κατάχρηση των κεφαλαίων όταν αναφέρεστε σε αφηρημένες έννοιες (λ.χ. έθνος, έρωτας...), των **bold** και των υπογραμμισμένων στοιχείων για λόγους έμφασης, καθώς και του θαυμαστικού, των ρητορικών ερωτημάτων και των κοινότοπων εκφράσεων και του δημοσιογραφικού ύφους. Υιοθετήστε έναν μέσο δοκιμακό λόγο ανεξαρτήτως από το γεγονός ότι αντικείμενο του σχολιασμού σας είναι η λογοτεχνία και τα λογοτεχνικά κείμενα. Το λεπταίσθητο χιούμορ είναι επιθυμητό και δεν συγκρούεται με τον επιστημονικό χαρακτήρα της συγγραφής, αλλά ο χειρισμός του είναι απαιτητικός.
- Επιδιώξτε να είναι σαφής η συλλογιστική και τα επιχειρήματά σας, αλλά μην τα εξωθείτε σε απόλυτα συμπεράσματα. Σε μια επιστημονική εργασία είναι σημαντικότερη η «διαλογική» της διάσταση και η διατύπωση ερωτημάτων παρά οι απόλυτες απαντήσεις. Τα επιστημονικά ζητούμενα παραμένουν «ανοιχτά».
- μην ξεχνάτε να αλλάζετε παράγραφο, όταν ολοκληρώνεται ένα επιχειρήμα, όταν περνάτε από μια έννοια σε άλλη ή αλλάζει το αντικείμενο αναφοράς. Από την άλλη πλευρά όμως, αποφύγετε τον κατακερματισμό σε πολλές ολιγοπερίοδες παραγράφους που διασπάζουν τη συνοχή του γραπτού σας.
- ξεκινήστε από ένα διάγραμμα για τη δομή κάθε κεφαλαίου ή ενότητας. Επιστρέψτε στη διατύπωση του θέματός σας, επιλέξτε τις έννοιες κλειδιά που θα αναλύσετε αλλά και τα επιμέρους ζητούμενα και σχεδιάστε αναλυτικά κάθε ενότητα. Αν έχετε υποερωτήματα, δοκιμάστε να δομήσετε σε υποκεφάλαια με αντίστοιχους τίτλους που εσείς θα δώσετε.
- δεν είναι πάντα απαραίτητο η συγγραφή της εργασίας να ξεκινάει με την εισαγωγή. Συχνά είναι ευκολότερο και συνεπέστερο να γράφεται η εισαγωγική ενότητα, αφού ολοκληρωθεί ο κύριος κορμός της εργασίας, οπότε και μπορείτε να περιγράψετε τις προθέσεις σας και τον τρόπο προσέγγισης, και τη μεθοδολογία που θα ακολουθήσετε *εκ των υστέρων*. Έτσι, αποφεύγετε τις ανακολουθίες ανάμεσα σε ό,τι υπόσχεται ένας πρόλογος ή μια εισαγωγή

και σε ό,τι τελικά πράγματι ακολουθεί. Επίσης, είναι συνήθως ευκολότερο να περιγράψετε με την απαραίτητη αυτοπεποίθηση τις γενικές έννοιες/ μεθοδολογικές αρχές που συναντώνται σε μια εισαγωγή, αφού έχετε πραγματευτεί συστηματικά ένα θέμα.

- Ο επίλογος σας οφείλει να συνοψίζει την όλη πραγμάτευση από μian απόσταση και όχι επαναλαμβάνοντας επακριβώς τα στοιχεία της εργασίας. Ιδανικά, μπορεί να προεκτείνει τα «ανοιχτά ερωτήματα» υποδεικνύοντας νέα πεδία ή κατευθύνσεις.
- Τέλος, ξαναδιαβάστε, σε κάθε περίπτωση, προσεκτικά αρκετές φορές το κείμενό σας, με την απαραίτητη απόσταση, σαν να επρόκειτο για το κείμενο κάποιου άλλου.

Γ. Τεκμηρίωση & τεχνικά ζητήματα

Λογοκλοπή

Οι φιλολογικές επιστημονικές εργασίες βασίζονται πάντοτε σε δευτερεύουσες πηγές (σύγχρονες ή και προγενέστερες δημοσιεύσεις για το ίδιο με το δικό μας ή για άλλα συναφή αντικείμενα). Οι πηγές αυτές δηλώνονται υποχρεωτικά με τις υποσημειώσεις (προτιμότερες οι υποσελίδιες από τις σημειώσεις τέλους) και τη βιβλιογραφία, μέσω των οποίων το πόνημά μας αποκτά επιστημονική εγκυρότητα. Η αξιοπιστία και η συνοχή της εργασίας μας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους τρόπους τεκμηρίωσης που χρησιμοποιούμε. Στο ζήτημα αυτό οφείλουμε να είμαστε σχολαστικοί και να ακολουθούμε ένα ενιαίο συμβατικό σύστημα με συνέπεια.

ΠΡΟΣΟΧΗ! Η αναπαραγωγή (αντιγραφή) αυτούσιων αποσπασμάτων από τα βιβλία ή άρθρα που συμβουλευόμαστε, όταν δεν ομολογείται τεκμηριωμένα και σχολαστικά με χρήση εισαγωγικών και με τις σχετικές παραπομπές, αποτελεί λογοκλοπή και επιφέρει σοβαρές κυρώσεις, ως και μηδενισμό της εργασίας, ή ακόμη και την εκ των υστέρων αφαίρεση του τίτλου του μεταπτυχιακού διπλώματος. Το ίδιο ισχύει και για την απλή παράφραση επιχειρημάτων ή την παράθεση στοιχείων που αντλούμε από κάποια πηγή, όταν δεν αυτή δεν ομολογείται σχολαστικά.

Παραθέματα-παραπομπές- σημειώσεις

Η συνοχή του κειμένου μας εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τους τρόπους παράθεσης και παραπομπής που χρησιμοποιούμε:

- υπάρχουν δύο είδη παραθεμάτων: αυτά με τα οποία ασχολούμαστε ερμηνευτικά (συνήθως λογοτεχνικά παραθέματα) και αυτά που ενισχύουν την επιχειρηματολογία μας (συνήθως κριτικά ή θεωρητικά κείμενα) και μπορούν να προταχθούν ή να έπονται των ισχυρισμών μας ανάλογα με τη δομή και τον ειρμό του λόγου. Σε κάθε περίπτωση, επιλέξτε όσον το δυνατόν χαρακτηριστικά παραθέματα και, αν είναι μακροσκελή (λ.χ. μία παράγραφος ή η στροφή ενός ποιήματος), παραθέστε τα, κατά προτίμηση με λίγο μικρότερα στοιχεία, αφήνοντας κενό το διάστιχο που μεσολαβεί

ανάμεσα σ' αυτά και στο κείμενό σας πριν και μετά. Για τα ποιητικά αποσπάσματα προτιμήστε το σύστημα με διάστημα ένα σε εσοχή.

- αν χρησιμοποιείτε μόνο μία φράση από κάποιο άλλο κείμενο στη ροή του λόγου σας, βάλτε την οπωσδήποτε σε εισαγωγικά και παραπέψτε σ' αυτή με σημείωση (βλ. παρακάτω). Γενικά, φροντίστε να είναι απολύτως σαφής η πατρότητα των γραφομένων, να φαίνεται δηλαδή, τότε πρόκειται για τον δικό σας λόγο και τότε για κατά λέξη παράθεση ή για παράφραση (στην τελευταία περίπτωση επιλέξτε διατυπώσεις, όπως: 'σύμφωνα με τον τάδε μελετητή' ή 'σύμφωνα με τους στίχους 10-14...' και παραφράστε στη συνέχεια.).
- Προτιμήστε να τοποθετήσετε σε υποσέλιδες σημειώσεις τις πηγές των παραθεμάτων σας, ενισχυτικές βιβλιογραφικές παραπομπές για ένα θέμα που συζητάτε στο κείμενό σας, ένα ενισχυτικό παράθεμα που είναι μεν χρήσιμο, αλλά θα διασπούσε τη συνοχή του κειμένου σας, κρίσεις που συνδέονται χαλαρότερα ή πιο περιφερειακά σε σχέση με κάποιον ισχυρισμό σας, ή εξωτερικές /εσωτερικές παραπομπές (λ.χ.: Για μια εκτενέστερη παρουσίαση των σχέσεων μεταξύ αποδόμησης και ερμηνείας βλ. J. Hawthorn, *Ξεκλειδώνοντας το κείμενο: Μια εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1995, σσ.... ή: Για το ζήτημα του «αδεόπλαστου έρωτα» στους τροβαδούρους βλ. παρακάτω στη εργασία μας, ενότητα «...», σσ. ...)
- Για τις υποσημειώσεις που συνιστούν βιβλιογραφικές παραπομπές, κάντε εισαγωγή αριθμημένης υποσημείωσης (insert note / footnote) και γράψτε λ.χ.:

1) Δημήτρης Παπανικολάου, «Σαν κ' εμένα καμωμένοι». *Ο ομοφυλόφιλος Καβάφης και η ποιητική της σεξουαλικότητας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2014, σ. ...

2) Γρήγοριος Ξενόπουλος, «Ένας ποιητής» στο Μιχ. Πιερής (επιμ.), *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2006, σσ. (όταν είναι περισσότερες από μία)....

2) Τέλλος Άγρας, «Ο Καρυωτάκης και οι Σάτιρες» (1938) στο Κ.Γ. Καρυωτάκης, *Ποιήματα και πεζά*, επιμ. Γ.Π. Σαββίδη, Ερμής, Αθήνα 71984, σ. ...

2) Νάτια Χαραλαμπίδου, «Η ειρωνεία στις *Ακυβέρνητες Πολιτείες* του Στρατή Τσίρκα», *Διαβάζω* 171 (15.7.1987), σ....

- Εάν θέλετε να παραπέμψετε εκ νέου σε έργο που αναφέρατε ήδη:

⁵ Δημήτρης Παπανικολάου, ό.π., σ. 37.

- Αν η προηγούμενη αναφορά του έργου βρίσκεται στην αμέσως προηγούμενη υποσημείωση, αρκεί να σημειώσουμε: Στο ίδιο, ή Ibid, και να προσθέσουμε δίπλα τον αριθμό σελίδας, εάν αλλάζει.

- μέσα στο κείμενό σας βάζετε επίσης σε πλάγια (italics) ή υπογραμμισμένους τους τίτλους βιβλίων, αυτελών έργων κ.ο.κ. και σε εισαγωγικά τους τίτλους υποκεφαλαίων, ποιημάτων ή άρθρων (λ.χ. 'Ο Τολστόι στην Άννα Καρένινα...' ή 'Ο Μπρετόν στο ποίημα «Ελευθέρη ένωση»...').
- Τέλος, όταν αντλείτε από διαδικτυακό ιστότοπο, παραπέμπετε με βάση τα παραπάνω και στο τέλος παραθέτετε την ηλεκτρονική διεύθυνση και την ημερομηνία πρόσβασης. Λ.χ.

Μαρία Τσαντσάνογλου, "Ρωσική λογοτεχνική πρωτοπορία. Μια ιστορική αναδρομή", *Αντί*, τχ. 626 (17 Ιανουαρίου 1997) 50-56.
<http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/revmata/Rossikos/Rossikos.htm>
 (22.11.2015)

Δ. Βιβλιογραφία

Η παράθεση της βιβλιογραφίας στο τέλος της εργασίας σας, είναι υποχρεωτική και συνήθως υπερβαίνει τις επιμέρους βιβλιογραφικές παραπομπές των υποσημειώσεων. Τα στοιχεία αντλούνται από τη σελίδα τίτλου των βιβλίων και όχι από το εξώφυλλο. Οι αναφορές στη βιβλιογραφία παρατίθενται αλφαβητικά με βάση το λατινικό αλφάβητο, με ένα διάστημα ανάμεσα και δεν αριθμούνται. Οι ξενόγλωσσοι τίτλοι ακολουθούν τις προδιαγραφές της κάθε γλώσσας. Εάν η έκδοση που χρησιμοποιούμε δεν είναι η πρώτη, το αναφέρουμε βάζοντας πριν τον χρόνο έκδοσης, τον αριθμό έκδοσης ως εκθέτη. Επίσης, είθισται να χωρίζουμε τη βιβλιογραφία σε πηγές (τα πρωτογενή λογοτεχνικά έργα που πραγματευόμαστε, λ.χ.) και σε δευτερογενή βιβλιογραφία (τα κριτικά και θεωρητικά έργα που συμβουλευόμαστε). Τέλος, εάν απουσιάζει ένα στοιχείο, π.χ. ο χρόνος ή τόπος έκδοσης ενός βιβλίου το δηλώνουμε: χ.χ.έ. ή χ.τ.έ. αντιστοίχως. Επί παραδείγματι:

Πηγές

Καβάφης Κ.Π., *Ατελή ποιήματα(1918-1932)*, φιλολογική έκδοση και σχόλια Renata Lavagnini, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1994

Δευτερεύουσα βιβλιογραφία

Αθανασοπούλου Μαρία, *Κ.Π. Καβάφης. Τα θεατρικά ποιήματα*, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2014

Benoit-Dusausoy A. & Fontaine G. (επιμ.), *Ευρωπαϊκά Γράμματα: Ιστορία της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας*, τ. Α', εκδ. Σοκόλη, Αθήνα 1999 (*Lettres Européennes: Histoire de la Littérature Européenne*, 1992)

Φρόντι Σίγκμουντ, *Ο Ντοστογιέφσκι και η πατροκτονία*, μτφρ. Γιάννης Καλιφατίδης- Ηλιάνα Αγγελή, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2014

Μουλλάς Παν., *Ο χώρος του εφήμερου. Στοιχεία για την παραλογοτεχνία του 19ου αιώνα*, εκδ. Σοκόλη, Αθήνα 2007